

ภาวะผู้นำทางการศึกษา : ทศนะพระพุทธศาสนา Educational Leadership: The Buddhist Perspective

สระริญญาลภัสร์ บุรณะกิติ^๑

บทคัดย่อ

ผู้นำทางการศึกษาคือผู้ที่กำหนดทิศทางการศึกษาขององค์กรนั้นๆ ในทางพระพุทธศาสนานี้ผู้นำทางการศึกษาต้องเป็นคนดีมีจิตใจงดงามและมีทั้งความรู้ ความสามารถและคุณธรรมที่กำหนดทิศทางการศึกษาขององค์กร ภาวะผู้นำทางการศึกษาจึงต้องอาศัยหลักพุทธธรรมช่วยส่งเสริมให้เป็นผู้นำทางการศึกษาที่สมบูรณ์แบบในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, การศึกษา, พระพุทธศาสนา.

Abstract

Educational leader is the one who determines the direction of a particular organization. In Buddhism, the educational leader must be good minded, good at knowledge, full of ability and virtue in directing the educational direction. Educational Leadership in the present days needs Buddhist principles to it complete.

Keywords: Leadership, Education, Buddhism

^๑พยาบาลวิชาชีพ ภาควิชาศัลยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย.

บทนำ

ภาวะผู้นำเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งในการที่จะนำพาหมู่คณะหรือองค์กรไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจคือ ความสำเร็จจุล่งตรงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำความสุข ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขมาสู่คนทั้งหลายที่อยู่ภายใต้การปกครองได้ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญต่อผู้นำและภาวะผู้นำองค์กรเป็นอย่างดี ดังปรากฏในอัครัญญาสูตรที่พระองค์ตรัสแก่สามเณรว่าเสฏฐะ และสามเณร ทวาชะ ความตอนหนึ่งว่า “วาเสฏฐะและการ ทวาชะครั้งนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า “ท่านผู้เจริญบาปกรรมปรากฏในหมู่ สัตว์แล้วคือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ จักปรากฏการครหาจักปรากฏการพูดเท็จจัก ปรากฏการถือทักทายจักปรากฏทางที่ตีพวกเรา ควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ ควรว่ากล่าวเตือนผู้ที่ควรเตือนขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้ นั้นครั้งแล้วสัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูป งดงามกว่าน่าดูกว่าน่าเลื่อมใสกว่าน่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “มาเถิดท่านผู้เจริญขอท่าน จงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวเตือนผู้ที่ควรเตือน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบเถิดและพวกเราจัก แบ่งปันข้าวสาละให้แก่ท่าน” สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้วได้ ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวเตือนผู้ที่ควรเตือนขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบและสัตว์เหล่านั้นก็ได้ แบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้นั้นว่าเสฏฐะและการ ทวาชะเพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้นคำแรกว่า “มหาสมมติ มหาสมมติ”

จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็น ใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้นคำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชน เหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้นคำที่ ๓ ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวมานี้จึง ได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้น

เท่านั้นไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่นมีแก่สัตว์พวกเดียวกัน เท่านั้นไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกันมีโดยธรรม เท่านั้นไม่ใช่โดยธรรมตามคำโบราณที่เกี่ยวข้อง กับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกก็ธรรมเท่านั้น ประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า^๑

ในส่วนภาวะผู้นำตามแนวคิดทาง ตะวันตกมีนักวิชาการได้สร้างแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับภาวะผู้นำในหลายคุณลักษณะ แต่มี แนวคิดสมัยใหม่ที่น่าสนใจและกำลังเป็นที่นิยม นำมาใช้ในการสร้างภาวะผู้นำและพัฒนา บุคลากรในองค์กรคือ แนวคิดเกี่ยวกับการเป็น ภาวะผู้นำและผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ ของสตีเฟน อาร์ โคเวีย ที่กล่าวว่า คนเราทุกคนควรมี พื้นฐานจากการสร้างและพัฒนาอุปนิสัยที่ดีของ ตนเองและทีมงานเสียก่อน โดยแนวคิดนี้ได้เขียน ถึง ภาวะผู้นำเน้นหลักการ เป็นลักษณะของภาวะ ผู้นำยุคใหม่ โดยหลักๆแล้ว เขาต้องการเสนอแนว การบริหารที่เน้นการใช้ปัญญา และการต้อง พัฒนาปัญญาให้เกิด การตระหนักในความจำเป็น ของการนำในสังคมยุคใหม่ที่ไม่ใช่เรื่องของการ เอาแพ้เอาชนะ เขาเน้นให้คนไม่ต้องหลงทาง ด้วยการมีหลักในการยึดถือ หรือมีเข็มทิศชีวิตใน การนำทาง แม้ได้มีการหลงทาง แต่อย่างน้อยก็มี เข็มทิศทางปัญญา^๒

แนวคิดและความสำคัญของภาวะผู้นำ

การเป็นภาวะผู้นำที่ดีต้องมีภาวะ ภาวะผู้นำของแต่ละบุคคลที่นำพาองค์กรไปสู่ เป้าหมายได้ชัดเจน คำว่า ภาวะผู้นำ (Leader) นั้นเป็นสิ่งที่แสดงออก (Actions) จากบุคคลที่ เป็นภาวะผู้นำอย่างเป็นกระบวนการ นักวิชาการ

^๑ที.ปา (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖-๙๗.

^๒นักดล เวชสวัสดิ์ (แปล), Stephen R. Covey, The 7 Habits of Highly Effective People พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ดีเอ็มจี, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

ได้ให้ความหมายของภาวะภาวะผู้นำเอาไว้หลายทศนะ ดังนี้

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น “สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่สามารถชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในโคปาลสูตร โดยการเปรียบเทียบ ผูกโคและโคจ่าฝูง เกี่ยวกับภาวะผู้นำและผู้ตาม ดังนี้

เมื่อผูกโคว้ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคดโคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะผู้มีหน้าที่ไปคดฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลใดได้สมมุติให้เป็นใหญ่หากบุคคลนั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติเสียหาย แวนแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญหากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ศีลธรรม เมื่อผูกโคว้ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งหมดฝูงนั้นก็ไปตรง ตามกัน เพราะมีภาวะผู้นำที่ไปตรงตามกัน ฉันทใดในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้นบุคคลผู้ได้รับสมมุติให้เป็นใหญ่หากผู้นั้น ประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแวนแคว้น ก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม^๓

คุณสมบัติของภาวะผู้นำในเรื่องโคปาลสูตร ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้เปรียบเทียบเหมือนกับนายโคบาลที่ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ จึงสมควรที่จะเป็นผู้ปกครองหมู่คณะ ทำให้หมู่คณะมีความเจริญรุ่งเรืองบรรลุถึงความมุ่งหมายได้ คือ

๑. รู้จักรูป คือ ภาวะผู้นำจะต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

๒. ฉลาดในลักษณะ คือ รู้จักใช้คนให้เหมาะกับงาน

๓. เป็นผู้เชี่ยวชาญ คือ รู้จักการแก้ปัญหาหรือข้อบกพร่องต่าง ๆ

๔. เป็นผู้ปิดบังแผล คือ ระมัดระวังไม่ให้เกิดความเสียหายแก่หน่วยงาน

๕. เป็นผู้สุเมกขณ์ให้ คือ สามารถอธิบายหลักการต่าง ๆ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้

๖. เป็นผู้รู้จักทำน้ำ คือ ภาวะผู้นำเข้าในระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ แนวคิดให้ชัดเจน

๗. รู้ว่าโคดื่ม่น้ำหรือยัง คือ ภาวะผู้นำจะต้องรู้จักพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถ

๘. การรู้ทาง คือ ภาวะผู้นำจะต้องมีการวางแผนงาน จัดบริหาร เพื่อเป็นแนวทางในอนาคต

๙. ฉลาดในสถานที่โคจร คือ ภาวะผู้นำรู้จักกำหนดนโยบายเป็นแนวทางในการปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุจุดประสงค์

๑๐. เป็นผู้ริตนมให้เหลือไว้ คือ ภาวะผู้นำต้องรู้จักประโยชน์ส่วนรวม รู้ประมาณในการให้ และการรับไม่เอาเปรียบผู้ใต้บังคับบัญชา

๑๑. บุษาคอที่เป็นหัวหน้า คือ ภาวะผู้นำควรยกย่องหรือให้รางวัลผู้ที่ทำงานดี ซึ่งเป็นสร้างขวัญและกำลังใจแก่หน่วยงาน^๔

สรุปได้ว่า การศึกษาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลเป็นประโยชน์ต่อการนำไปกำหนดเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะภาวะผู้นำเพื่อให้ได้คุณลักษณะตามที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อการได้ภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะภาวะภาวะผู้นำตามแนวทางการศึกษาและแนวคิดของนักวิชาการทั้งหลายจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้กับ

^๓พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^๔มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอ็กเปอร์เนท. ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๒.

องค์การได้เป็นอย่างดี เพราะภาวะผู้นำ คือ บุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่ในการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย ๓ องค์ประกอบ คือ ภาวะผู้นำ(leader)ผู้ใต้บังคับบัญชา (Follower) และสถานการณ์ (Situation) อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึงภาวะภาวะผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ (Quality Leadership)จะศึกษาใน ๓ ลักษณะ คือ ๑) ทฤษฎีลักษณะภาวะผู้นำ (TraitTheory) ซึ่งกล่าวถึงคุณลักษณะของบุคลิกภาพหรือคุณสมบัติพิเศษของภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ๒) ทฤษฎีพฤติกรรมภาวะผู้นำ (Behavioral Theory) ซึ่งกล่าวถึงการแสดงออกของภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และ ๓) ทฤษฎีทางสถานการณ์ (Situation theory) กล่าวถึงภาวะผู้นำที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพและเหมาะสมที่สุดกับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งในการบริหาร องค์การที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ภาวะผู้นำและผู้บริหารที่ดีจะต้องเป็นผู้มองการณ์ไกล มีความรู้ความสามารถในพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผนงาน (Planning) คือ กระบวนการของการพิจารณาการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ได้แก่การวางรูปแบบงานเป็นขั้นตอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การวางแผนงานจะช่วยให้แยกแยะและมอบหมายความรับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม จะช่วยให้ไม่เสียเวลากำลังทำงานและเงินเกินความจำเป็น ช่วยให้การคาดการณ์ล่วงหน้าทำให้มองเห็นภาพคร่าว ๆ ของงาน และช่วยให้มองเห็นวิธีการวัดผลงานได้ดีขึ้น

๒. การจัดระเบียบงาน (Organizing) คือ การจัดการเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานการจัดหัวข้องานต่างๆ และการลงมือทำงานเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างมีระเบียบและไม่สับสน งานขั้นนี้เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการจัดและมอบหมายหน้าที่ให้แก่ผู้ร่วมงานเพื่อให้รับผิดชอบดำเนินการในส่วนของตนต่อไป การมอบหมายงานนี้ผู้จัดจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ บุคคล (Personal) วัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ (materials) และเวลา (Time) สำหรับงานที่มอบหมายนั้น

๓. การประสานงาน (Coordinating) งานในองค์การแบ่งเป็นหลายฝ่ายหลายแผนก ผู้บริหารจำต้องที่ทักษะในการประสานงาน มิฉะนั้นการปฏิบัติงานจะสำเร็จไปได้ยาก หน่วยงานที่มีส่วนช่วยในการปฏิบัติดำเนินไปได้ อย่างราบรื่นได้แก่ ฝ่ายบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายผลิต ฝ่ายสต็อกสินค้า ฝ่ายการตลาด ฝ่ายโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

๔. การสื่อความหมาย (Communicating) คือ การถ่ายทอดข่าวสารที่มีความหมายจากบุคคลหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ซึ่งการถ่ายทอดนั้นจะออกไปในรูปใด หรือจะใช้ชื่ออะไรก็ได้ และข่าวนั้นก็ไม่จำเป็นเป็นถ้อยคำหรือเป็นภาษาหนังสือ อาจจะเป็นสัญลักษณ์ในรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ การใช้ภาษาติดต่อกันเป็นเรื่องสำคัญในการทำงานหลายอย่าง การติดต่อสื่อสารย่อมนำไปสู่การอภิปรายและเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของบุคลากรในองค์การเพื่องานบรรลุถึงจุดหมายและในขณะเดียวกันก็บรรลุถึงความต้องการร่วมกันของทีมงานการติดต่อสื่อสารที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่างรวดเร็วแน่นอนจะต้องเป็นแบบง่าย ๆ ไม่ต้องมีพิธีต้องอะไรมาติดต่อกันได้ตลอดเวลาและอย่างเปิดเผย (free.casy and

open) ชาวสารจะต้องทราบถึงกันอย่างตรงไปตรงมาทั้งในระหว่างตัวบุคคล ระหว่างบุคคลกับองค์กร และระหว่างองค์กรกับชุมชน ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน

๕. การกระจายงาน(Delegating) ซึ่งหมายถึง การกระจายความรับผิดชอบ การกระจายอำนาจและการกระจายแรงงานให้แก่หัวหน้าหน่วยงานในแต่ละโครงการบนพื้นฐานแห่งการยอมรับนับถือคุณค่าความรู้ความสามารถซึ่งกันและกัน

๖. การวินิจฉัยสั่งการ (Decision Making) คือ การตัดสินใจและการนำการตัดสินใจไปดำเนินงานบริหารองค์การ เรื่องการตัดสินใจนั้นเป็นสิ่งที่ผู้บริหารทั้งหลายไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่เกี่ยวกับการตัดสินใจหลายครั้งในวันหนึ่ง ๆ บางครั้งก็มีความสำคัญถึงขั้นตอนการอยู่รอดหรือไม่ขององค์การ บางครั้งก็เป็นเหตุให้กระทบกระเทือนถึงการทำงานของบุคคลอื่นได้ และยิ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงขึ้นไปก็ยิ่งจะต้องเกี่ยวพันกับการตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา และผลการตัดสินใจของผู้บริหารไม่ว่าจะออกมาดีหรือไม่ก็ตาม ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นนั้นด้วย

๗. การมีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relationship) คือ ความสามารถที่บุคคลจะถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกความคิดเห็นไปยังผู้อื่น และในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะเข้าใจความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้อื่นได้ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ประสานงาน ความริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อบังเกิดผลบรรลุถึงเป้าหมาย

๘. การฝึกอบรม (Training) คือ การพัฒนาพฤติกรรมใดๆ ของบุคลากรในหน่วยงาน ให้มีความรู้ความสามารถเข้าใจต่อสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เพิ่มทักษะความชำนาญในการปฏิบัติงานให้มีเจตคติที่ดีต่อองค์การ ตลอดจน

พัฒนาให้มีวิสัยทัศน์ให้กว้างไกล เพื่อพัฒนาบุคลากรในองค์การได้ ดังนี้ ก็จะส่งผลให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพ

๙. กระบวนการกลุ่ม (Group Process) คือ การร่วมแรงร่วมใจและการร่วมระดมสมองและความคิด เพื่อปฏิบัติงานที่ทุกคนในหมู่คณะมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของงานและมีผลประโยชน์ร่วมกันกระบวนการหมู่พวกเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่มีความมุ่งหมายตรงกันมาร่วมกันคิดร่วมกันทำงานอย่างเดียวกันให้เป็นผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐. การประเมินผลงาน (Job Evaluation) เป็นการเน้นกระบวนการเพื่อควบคุมมาตรฐานการประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ทราบว่าเราทำงานสำเร็จแค่ไหน คุณภาพของงานที่ทำไปนั้นเป็นอย่างไร ตลอดจนทราบว่าการทำงานมีผลคืบหน้าแค่ไหนเพียงใด การประเมินผล มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นภาวะผู้นำโดยตรง ซึ่งการประเมินอย่างถูกต้องและการติดตามผลเป็นระยะๆ อย่างเหมาะสม รวมทั้งความสามารถ ทัศนคติความหมายของการประเมินผลได้ตรงตามความเป็นจริงย่อมเป็นเครื่องแสดงศักยภาพของภาวะผู้นำด้วยการประเมินผลที่ดีนั้นจะต้องถือหลักความซื่อตรง เชื่อถือได้ วัดได้ตรงจุดหมายที่วางไว้ ไม่ว่าจะต้องเสียเวลาและการลงทุนลงแรงมากเพียงใดก็ตาม การประเมินผลในปัจจุบันนี้ค่อนข้างที่จะมีวิธีที่กว้างขวางกว่าเดิมมากผู้บริหารสมัยนี้นิยมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีโอกาสร่วมในการประเมินผลด้วย ผลงานที่สรุปจะขึ้นอยู่กับความคิดเห็นที่เชื่อถือได้ของคนส่วนใหญ่ ไม่ใช่ถือเอาความเห็นของภาวะผู้นำหรือผู้บริหารเพียงอย่างเดียว^๕

^๕สมคิด บางโม, หลักการบริหารองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ ๒๕๔๔) หน้า ๑๕.

ก่อกัดดี้ ไชยรัศมีศักดิ์ กล่าวถึง ภาวะภาวะผู้นำที่แท้จริงว่าต้องมีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. มีความรับผิดชอบ ไม่ใช่รับแต่ชอบไม่ยอมรับผิดชอบ กล้าคิด กล้าทำ กล้าริเริ่มในสิ่งที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อส่วนรวมในระยะยาว ไม่คิดเพียงแคร์รักษาตำแหน่งตัวเองให้นานที่สุด

๒. มีความเสียสละ ภาวะผู้นำที่สุขสบายไม่ใช่ภาวะผู้นำที่แท้จริง มีบุคคลที่คนไทยทุกคนเห็นเป็นแบบอย่างได้ ก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อยด้วยพระราชกรณียกิจ ซึ่งมุ่งแก้ทุกข์ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ทรงรอนแรมไปในถิ่นทุรกันดารเสี่ยงภัยอันตรายตลอดเวลา ด้วยพระบารมีปกเกล้า แผ่นดินไทยจึงสงบร่มเย็น ราษฎรผู้เดือดร้อนด้วยทุกข์ภัยนานาประการก็บรรเทาเบาบางลง

๓. มีความรักลูกน้อง มีความจริงใจ ไม่หลอกใช้คน พร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขทุกสถานการณ์จึงจะได้รับความเคารพศรัทธาจากผู้ใต้บังคับบัญชา หัวหน้าที่ดีไม่ใช่ปล่อยตามใจหรือคอยเอาอกเอาใจลูกน้องแต่เอาใจใส่ในทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชา และพร้อมที่จะช่วยเหลืออย่างถูกต้องทางทันทั่วทั้ง

๔. มีคุณธรรมเป็นเข็มทิศชี้ทาง ภาวะผู้นำที่ดีต้องสามารถประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับองค์กร องค์กรกับสังคมให้สมดุล การคิดถึงประโยชน์ส่วนตนจนทำลายองค์กร หรือคิดหาแต่ประโยชน์ให้องค์กรจนเป็นอันตรายต่อสังคมเป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำอย่างยิ่ง^๖

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม กล่าวว่าภาวะภาวะผู้นำมีทั้ง ๑) สิ่งที่ดีตัวมา หรือที่เรียกว่า แว่ว๒) สิ่งที่มาจากสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่ค่อย ๆ ปั่นปรุแต่งขึ้นมา และ ๓) สิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ภาวะภาวะผู้นำของภาวะผู้นำน่าจะมีคุณลักษณะ ๕ ประการเป็นส่วนประกอบส่วนประกอบ คือ ๑) สภาพจิตใจมั่นคง ๒) มีความเมตตากรุณา ๓) มีทัศนคติมุ่งไปข้างหน้าสร้างสรรค์หาทางแก้ไข ๔) มีความสามารถด้านการพูดและการแสดงออก ๕) เอาจริงเอาจังและมีผลงาน^๗

สิทธิชัย ฝรั่งทอง ได้กล่าวถึงภาวะภาวะผู้นำที่ยิ่งใหญ่ไว้ว่า ภาวะภาวะผู้นำที่สำคัญต้องมีคุณลักษณะของภาวะผู้นำมี ๒ ประการ คือ

๑. To Leader is to Serveการที่จะเป็นภาวะผู้นำที่ยิ่งใหญ่ขึ้นอยู่กับการบริการ การให้ การช่วยเหลือคนอื่น เพราะถ้าใครคิดช่วยเหลือคนอื่นก่อน โดยเฉพาะผู้ที่เกิดมาต่ำต้อยด้อยโอกาสยิ่งต้องช่วยเหลือเขา และใครเกิดมามีน้อยในชีวิต ควรจะให้มากๆ โดยกฎหมาย ซึ่งศิลปะของการเป็นภาวะผู้นำ ต้องเป็นผู้ให้ ไม่จำเป็นต้องเงินเสมอไปหรือสิ่งของ

๒.To leader is to Followการที่จะนำต้องรู้จักตาม คำว่าFollow ก็คือ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องชีวิต จิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ และเหตุผลของเขา สุภาจิตจีนสอนคนจีนมาหลายร้อยปีแล้ว ได้บอกว่า “ภาวะผู้นำที่ดีเยี่ยม นั้น คือคนที่ทำงานเสร็จแล้วจะหายตัวไป หาก

^๖ก่อกัดดี้ ไชยรัศมีศักดิ์,CEO โลก ตะวันออก ฉบับลีลาบริหารสามมิติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามอินเตอร์บุ๊คส์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

^๗ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, อ้างถึงใน นิตยารัมภพงศ์, ภาวะผู้นำ,ความสำคัญต่ออนาคตไทย (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ไทย ๒๕๔๐), หน้า ๙๖.

เกิดปัญหาขึ้นอีกเมื่อใด เขาจะปรากฏตัวอีกครั้งหนึ่ง^๙

สรุปว่า ภาวะผู้นำที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพจะต้องมีความรู้รอบตัวทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติและมีภาวะผู้นำทางด้านจิตใจที่มีความสามารถในการครองตน ครองคน และครองงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการนำพาองค์กรไปสู่ความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำกับการบริหาร

การเป็นนักบริหารที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติความเป็นภาวะผู้นำที่ดีเช่นเดียวกันซึ่งสอดคล้องกับคำนิยาม คำว่า การบริหาร ดังต่อไปนี้

คำศัพท์ในมิติที่ใช้ในความหมายของการบริหารมีอยู่ ๒ คำ คือ “การบริหาร (Administration)” และ การ จัด การ (Management)” การบริหาร มักจะใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า การจัดการ ใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน เราจึงเรียกผู้ที่ดำรงตำแหน่งระดับผู้บริหารในหน่วยงานราชการว่า “ผู้บริหาร” ในขณะที่บริษัท ห้างร้าน ใช้เรียกตำแหน่ง “ผู้จัดการ” เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจการที่มุ่งสาธารณะ และจัดเป็นส่วนงานของทางราชการ จึงใช้เรียกชื่อผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวว่า “ผู้บริหารการศึกษา” หากปฏิบัติงานเป็นหัวหน้าในสถานศึกษา เรียกว่า “ผู้บริหารสถานศึกษา” ได้มีผู้ให้ความหมายของ “การบริหาร” ในฐานะที่เป็นกิจกรรมชนิดหนึ่ง ดังนี้

๑. Peter F. DruCker: การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น

^๙สิทธิชัย ฝรั่งทอง, **คลื่นความคิด**. (กรุงเทพมหานคร: มติชนรายวัน. ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘. หน้า ๗.

๒. Harold koontz: การบริหาร คือ การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยอาศัย คน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นปัจจัยในการปฏิบัติงาน

๓.Herdert A. Simon: การบริหาร คือ กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน^{๑๐}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การบริหาร” หมายถึง การปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดการ เช่น บริหารธุรกิจ^{๑๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การบริหาร หมายถึงการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในทางพระพุทธศาสนามีเริ่มขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือน นับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดสังฆรัตนะ เมื่อมีพระสังฆรัตนะเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์^{๑๒}

^{๑๐}William S. Siffin, อ้างถึงใน วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ, **หลักและระบบบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๔.

^{๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ ๒๕๔๘), หน้า ๖๐๙.

^{๑๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ป.ธ.๙ PhD.), **พุทธบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

กมล ภูประเสริฐ ได้กล่าวว่า “ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration)” และ การจัดการ (Management)” ทั้งสองคำนี้ มีความหมายใกล้เคียงกัน แต่นิยมใช้จำแนกสถานการณ์กัน กล่าวคือ “การบริหาร” มักจะใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า “การจัดการ” มักใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจการที่มุ่งประโยชน์สาธารณะ และจัดเป็นส่วนของราชการ เราจึงใช้คำว่า การบริหารการศึกษาซึ่งการบริหาร หมายถึง บริการประเภทหนึ่งที่ช่วยให้กลุ่มบุคคลร่วมกันทำภารกิจได้บรรลุตามเป้าหมาย^{๑๒}

เอกชัย กี่สุพันธ์ ได้กล่าวว่า “การบริหารคือกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๑๓}

สรุปการบริหารจะต้องมีหลักการ มีองค์ประกอบที่สำคัญและมีคุณธรรม จริยธรรมที่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำที่สูงทางด้านจิตใจและใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ดังนี้

กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร

กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗

^{๑๒} กมล ภูประเสริฐ, และคณะ, การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๑๓} เอกชัย กี่สุพันธ์, หลักการบริหารการศึกษาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

ประการ หรือที่เรียกย่อๆว่า “POSDCORB model” ซึ่งอธิบายได้ตามความหมายได้ดังนี้^{๑๔}

๑. P=Planning หมายถึง การวางแผน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) ทั้งนี้ เพื่อให้แผนงานที่วางไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน แผนเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการใช้ความรู้ทางวิทยาการและวิจารณ์ญาณวินิจฉัยเหตุการณ์ในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการโดยถูกต้องอย่างมีเหตุผล เพื่อการดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ อีกนัยหนึ่งการวางแผนเป็นการวางแผนโครงการว่ามีหลักการและวัตถุประสงค์อะไรบ้าง การดำเนินโครงการจะทำเมื่อไร ควรมีใครเข้าร่วมโครงการ จะได้วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณเท่าไร จากที่ใด ระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

๒. O= organizing หมายถึง การจัดส่วนราชการ หรือ องค์กร ซึ่งในการศึกษาบางแห่งก็พิจารณาไปกับการปฏิบัติงาน หรือวิธีการจัดการ ด้วยเรื่องการจัดแบ่งส่วนงานนี้จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงาน (Division of work) เป็น กรม กอง แผนก โดยอาศัยปริมาณ นอกนั้นการจัดเป็นวิการรวบรวมทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน เพื่อปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบริหาร การจัดรวบรวมบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ที่จะช่วยดำเนินงานให้ได้มากที่สุดก่อนที่จะลงมือทำงาน

๓. S= staffing หมายถึง การจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่ มาปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการจัดแบ่งหน่วยงานที่แบ่งไว้ “การบริหารงานบุคคลนั้นเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับ

^{๑๔} Gulick&Urwick,อ้างถึง ในสมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร:ไทยพัฒนาการพิมพ์ธนบุรี, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑.

การวางนโยบายการวางแผน โครงการ ระเบียบ และวีดิงานเกี่ยวกับตัวบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในองค์การใดองค์การหนึ่ง เพื่อให้ได้มาและได้ใช้ประโยชน์ตลอดจนการบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรด้านมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ และมีปริมาณเพียงพอ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย”

๔. D=directing หมายถึง การศึกษาวิธีการอำนวยการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศ

๕. Co=coordinating หมายถึง ความร่วมมือประสานงานเพื่อให้การดำเนินงานด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น

๖. R=reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติ

๗. B=Budgeting หมายถึง การงบประมาณโดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ

สรุปกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำที่มีบารมี มีความรู้ความสามารถ แสดงบทบาทความเป็นผู้นำในการนำพาองค์กรหรือหน่วยงานให้เจริญก้าวหน้า

บทบาทของผู้บริหาร

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษามาก โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาในด้านวิชาชีพ เพราะสถานศึกษาเป็นระบบย่อยของระบบการศึกษาและระบบสังคม การจัดการศึกษาในสถานศึกษาจึงต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ผู้บริหารยังต้องเป็นผู้ชำนาญทางการ

เปลี่ยนแปลง รวมทั้งการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพด้วย^{๑๕}

Richard Gorton D ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาไว้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. บทบาทในฐานะเป็นผู้บริหาร
๒. บทบาทในฐานะเป็นผู้บริหารการสอนและด้านวิชาการ
๓. บทบาทในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัย
๔. บทบาทในฐานะผู้ส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์
๕. บทบาทในฐานะผู้ประเมินผล
๖. บทบาทในฐานะผู้แก้ปัญหาความขัดแย้ง^{๑๖}

SerThomasgiovanni ได้สรุปบทบาทของผู้บริหารการศึกษาไว้ ๓ ประการประกอบด้วย

๑. บทบาทในฐานะผู้บริหาร ผู้บริหารการศึกษาต้องแสดงความเป็นภาวะผู้นำโดยพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งพฤติกรรมมุ่งงานและพฤติกรรมมุ่งคน
๒. บทบาทในฐานะผู้บริหาร ต้องพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานให้มีทักษะ ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติการ
๓. บทบาทในฐานะภาวะผู้นำกลุ่ม เป็นภาวะผู้นำในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ และมีบทบาทในการสร้างกลุ่ม

^{๑๕}ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๖}Richard Gorton D. School Administion and Superision, (Wm. C.; Brown, 1983), p. 5.

และทำให้กลุ่มอยู่ตลอดไป การสร้างความกลมเกลียวสมานฉันท์ในกลุ่ม^{๑๗}

บทบาทผู้นำต้องกล้าตัดสินใจด้วยข้อมูลที่ดี มีวิสัยภาวะผู้นำทางจิตใจรวมกับประสบการณ์แห่งความรู้เพื่อพัฒนาทักษะในการทำงานประกอบไปด้วย

๑. ทักษะทางด้านภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ปรากฏการณ์ที่บุคคลหนึ่งที่เรียกว่า

๒. ภาวะผู้นำสามารถให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติงานตามที่ต้องการได้ ซึ่งเกิดจากความเชื่อถือในตัวภาวะผู้นำนั้นๆ

๓. ทักษะในการตัดสินใจทางการบริหาร บางที่ใช้คำว่าวินิจฉัยสั่งการ (Decision making) หมายถึง การตกลงใจใดๆของผู้บริหาร ในการกำหนดทางเลือกในการปฏิบัติในเมื่อเกิดทางเลือกหลายๆทางเลือก หรือในเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งในองค์การเป็นการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกที่เหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตัดสินใจในการปฏิบัติ หรือสั่งการให้ปฏิบัติตามทางเลือกนั้น

๔. ทักษะการสร้างแรงจูงใจ (Motivation) หมายถึง การชักนำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ผู้จูงใจปรารถนา หรือการนำเอาปัจจัยต่างๆมาเป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างมีทิศทางเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ หรือหมายถึง ลักษณะของบุคคลที่พร้อมพร้อมจะปฏิบัติงาน เพราะถูกแรงกระตุ้นให้เกิดความตั้งใจ ความเต็มใจ และความพร้อมใจที่จะปฏิบัติงาน

๕. ทักษะการติดต่อสื่อสาร (Communication) หมายถึง วิธีการใดๆก็ตามที่

ทำให้เกิดการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ หรือข้อมูลจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง ไปยังอีกแหล่งหนึ่ง หรือจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง วิธีการติดต่อสื่อสารมีได้หมายถึง การพูด การเขียน ที่คนทั่วไปใช้ในการสื่อสารโดยทั่วไป แต่ยังหมายถึงพฤติกรรม สัญญาลักษณ์ เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารด้วย

๖. ทักษะการบริหารความขัดแย้ง (conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่ทำให้เกิดการเลือก (Choices) ที่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นขั้นตอนของการตัดสินใจ การกระทำที่เลือกแล้วต้องเหมาะสมที่สุดทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเกิดความรู้สึกไม่พอใจน้อยที่สุดประการสำคัญ คือ การแก้ไข

๗. ความขัดแย้งเป็นประโยชน์ต่อองค์การมากที่สุด^{๑๘}

การบริหารการศึกษาต้องอาศัยภาวะภาวะผู้นำของผู้บริหารเพื่อ ขับเคลื่อนกระบวนการบริหารไปตามลำดับขั้นตอน การจัดองค์การหรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน การงบประมาณ

ภาวะผู้นำทางการศึกษาตามทัศนะพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้เน้นภาวะผู้นำโดยอาศัยหลักพุทธธรรมในการแสดงถึงความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบผู้นำที่ดีต้องอาศัยภาวะผู้นำที่สมบูรณ์ยิ่งถ้าเป็นภาวะผู้นำทางการศึกษาแล้ว พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ดีดังนี้

^{๑๗} SerThomasgiovanni. *Schooling for Tomorrow*, (Oston:Allyn and Bacon, 1989), p. 14.

^{๑๘} นิพนธ์กนิาวงศ์, *หลักการบริหารการศึกษา*, (พิษณุโลก: ธรรมะกุลไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๐-๑๓๕.

ในทางพระพุทธศาสนาคุณสมบัติของผู้นำ หมายถึงคุณความดีประจำตัวของผู้นำ ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงหมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ และความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จได้ คุณสมบัติผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา มีปรากฏใน กปิชาดก ดังข้อความที่พระโพธิสัตว์กล่าวตอนหนึ่งว่า “สัตว์โง่แต่มีกำลัง เป็นผู้นำฝูงไม่ดี เพราะไม่เกื้อกูลแก่หมู่ญาติ เหมือนนกต่อไม่เกื้อกูลแก่กันทั้งหลายส่วนสัตว์ผู้ฉลาด มีกำลัง เป็นผู้นำฝูงดี เพราะเกื้อกูลแก่หมู่ญาติ เหมือนท้าววาสวะเกื้อกูลแก่หมู่เทพชั้นดาวดึง”^{๑๙} พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ผู้ที่จะเป็นนักบริหารจัดการที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีการบริหารจัดการที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์^{๒๐}

จากเนื้อหาในพระไตรปิฎกดังกล่าวทำให้เราเข้าใจได้ระดับหนึ่งของพระสูตรนี้แต่เพื่อที่จะเข้าใจในแนวคิดของพุทฺธยาปานิสูตรมากยิ่งขึ้น ได้มีพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวถึงพุทฺธยาปานิสูตร หรือปาปนิกรรม ๓ ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า ปาปนิกังคะ หลักพ่อค้าหรือองค์คุณของพ่อค้าประกอบด้วย

- ๑) จักขุมา ตาตติ คือ รู้จักสินค้า ดูของเป็น สามารถคำนวณราคา กะทุนเก่งกำไรแม่นยำ
- ๒) วิธูโร จัดเจนธุรกิจ คือ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาดสามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า
- ๓) นิสสยสัมปันโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย คือ เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่

แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย^{๒๑}

บทสรุป

ภาวะผู้นำทางการศึกษาตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นคนดีและเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถมีทักษะในการเป็นผู้นำขององค์กรทางการศึกษาโดยอาศัยหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาในการเสริมทักษะของผู้นำ ได้แก่ ความมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ มีความเชี่ยวชาญแตกฉานในเรื่องนั้นๆ และความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร หลักธรรมนี้ทำให้ผู้นำมีทักษะที่สามารถพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้พัฒนาศักยภาพไปได้ก้าวไกล

^{๒๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม) ,(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๕๔), หน้า ๙๖ – ๙๘.

^{๑๙}ช.ช. (ไทย) ๒๗/๖๔-๖๕/๒๖๖.

^{๒๐}อ. ต.ก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓-๑๖๔.

บรรณานุกรม

กมล ภู่อะเสริฐ และคณะ. **การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา.**

กรุงเทพมหานคร: สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

ก่อศักดิ์ ไชยรัศมีศักดิ์. **CEO โลกตะวันออก ฉบับสืลลาบริหารสามมิติ.** กรุงเทพมหานคร: สยามอินเตอร์บุคส์, ๒๕๔๗.

จันทรานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพ้อยท์, ๒๕๔๕.

ชวลิต พุทธวงศ์. **การบริหารโครงการสุขภาพในสถานศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นตริงส์, ๒๕๒๘.

นิตยา รัมภพงศ์. **ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่ออนาคตไทย.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ไทย, ๒๕๔๐.

นิพนธ์ กีนาวงศ์. **หลักการบริหารการศึกษา.** พิษณุโลก: ตระกูลไทย, ๒๕๔๓.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต)ป.ธ.๙ PhD.). **พุทธบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ภาวะผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๕๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: นา มีบุคส์พับลิชเคชั่นส์, ๒๕๔๘.

วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ. **หลักและระบบบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓.

สมคิด บางโม. **หลักการบริหารองค์กร.** กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาการพิมพ์ธนบุรี, ๒๕๑๓.

สิทธิชัย ฝรั่งทอง. **คลื่นความคิด.** กรุงเทพมหานคร: มติชนรายวัน. ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘.

เอกชัย กี่สุพนธ์. **หลักการบริหารทั่วไป.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

Holt. **management printciples and practices.**New jersey: Prentice-Hall. ๑๙๙๓.

Richard Gorton D.. **School Administion and Superision.**Wm. C.; Brown, ๑๙๘๓.

Ser Thomasgiovanni. **Schooling for Tomorrow.**oston:Allyn and Bacon. ๑๙๘๙.

Wagner & Hollenbeck J.R. **Manangementoforgazation behavior.** New jersey: Prentice hall, ๑๙๙๕.